

Azərbaycan Respublikası
Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi

F. Köçərli adına
Respublika Uşaq Kitabxanası

Rus ədəbiyyatında fantastika janrının görkəmli nümayəndəsi

Aleksey Tolstoyun 135 illik yubileyi münasibətilə mərkəzi kitabxanaların uşaq şöbələri, MKS-nin şəhər, qəsəbə, kənd kitabxana filialları üçün hazırlanmış metodik vəsait

Bakı – 2018

Tərtibçilər:

**Lalə Qəmbərova
Sevil  hm dova**

Redaktor:

Könül Ađazad 

** xtisas redaktoru v 
buraxılışa məsul:**

  hla Qəmbərova
 m kdar Mədəniyyət işçisi

Rus ədəbiyyatında fantastika janrının görkəmli nümayəndəsi: Aleksey Tolstoyun 135 illik yubileyi münasibətilə mərkəzi kitabxanaların uşaq şöbələri, MKS-nin  h r, qəsəbə, kənd kitabxana filialları   n hazırlanmış metodik vəsait / Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi, F. K  rli ad.Respublika Uşaq Kitabxanası ; t rt.ed. L. Qəmbərova; ixt.red. v  burax.məsul  . Qəmbərova; red. K. Ađazad . - Bakı: F. K  rli ad.Respublika Uşaq Kitabxanası, 2018. - 21 s.

 F. K  rli adına Respublika Uşaq Kitabxanası, 2018

Tərtibçidən

Böyük Lev Tolstoydan sonra ikinci Tolstoy kimi yazıb yaratmaq və şöhrət qazanmaq hər kəsə nəsib olmaz. Lakin Aleksey Tolstoyun sənətkar xoşbəxtliyi məhz bundadır ki, o, öz sələfinin şöhrətini və adını qoruyub saxlaya bildi, onun layiqli davamçısı kimi meydana çıxdı. Ədəbiyyat sənət aləmində ikinci Tolstoyun da yaşamaq səlahiyyətini və qüdrətini təsdiq etdi.

A. Tolstoyun yaradıcılığı zəngin və çoxcəhətlidir. O, demək olar ki, bütün ədəbi janrlarda öz qələmini sınıamış və bunların ən yaxşı nümunələrini yaratmışdır. Lakin onun bir sənətkar kimi gücü daha çox nəsrindədir.

Onun ədəbi irsi iki dövrün – kapitalizm və sosializm dövrünün məhsuludur. O, hələ inqilabdan əvvəl dekadent meyillərə müqavimət göstərərək tənqidi realizm mövqeyinə keçmiş və realist yazıçı kimi tanınmışdır.

A. Tolstoy bütün ömrü boyu doğma vətəni Rusiyanın taleyini düşünmüş və onun gələcəyinə inanmışdır. Vətənpərvər bir yazıçı kimi böyük inamla və qürurla dediyi aşağıdakı sözlər onun möhtəşəm həyat və sənət yolunu çox düzgün xarakterizə etmişdir: “Vətən... bütün xalqdır. Vətən – xalqın keçmişi, bu günü və gələcəyidir. Vətən – xalqın özünəməxsus mədəniyyəti, onun dili, onun xarakteridir, xalqın həyata keçirdiyi inqilablar silsiləsidir, onun tarixi sıçrayışları və düyümləridir. Mən bu xalqa məxsusam. Bu, mənim vətənimdir...”

Görkəmli rus yazıçısı Aleksey Tolstoyun 135 illiyi münasibətilə hazırladığımız bu vəsaiti oxucuların ixtiyarına veririk. Vəsait iki hissədən ibarətdir. I hissə yazıçının həyat və yaradıcılığından, II hissə isə tədbirlər planından ibarətdir.

Həyat və yaradıcılığı

Görkəmli rus yazıçısı Aleksey Tolstoy sovet ədəbiyyatının yaradıcılarından biridir. O, 1883-cü ildə Nikolayevsk şəhərində (indiki Puqaçov) anadan olmuşdur. Uşaqlıq dövrünü Samaranın yaxınlığındakı Sosnovka kəndində, atası A. Bostromun evində keçirmişdir. Anası Aleksandra Leontyevna Turgeneva uşaq yazıçısı idi.

Uşaqlıqdan bədii ədəbiyyata xüsusi həvəs göstərən A. Tolstoy Puşkinin, Qoqolun, Turgenevin, Nekrasovun, Lev Tolstoyun yaradıcılığına məhəbbətlə yanaşmış, onları böyük maraqla oxumuşdur. O, uşaqlıq dövrünü, kənd həyatını sonralar yazdığı “Nikitanın uşaqlığı” povestində əks etdirmişdir.

Dahi rus yazıçısı Samara realını məktəbini qurtardıqdan sonra 1901-ci ildə Peterburq Texnoloji İnstitutuna daxil olmuş, lakin bədii ədəbiyyata daha çox həvəs göstərdiyinə görə 1907-ci ildə diplom müdafiəsi ərəfəsində institutu tərk etmişdir. A. Tolstoy 1905-ci ildə vətəndaşlıq poeziyası ruhunda yazdığı “Lirika” adlı şeirlər məcmuəsini, 1908-ci ildə “Niva” jurnalında “Köhnə qala” adlı ilk hekayəsini, bunun ardınca isə “Sağsağan nağılları” (1910) adlı hekayələr məcmuəsini, “Mavi çaylar arxasında” (1911) şeirlər kitabını çap etdirmişdir. 1909-1911-ci illərdə o, zadəgan tifaqlarının dağılması, ziyalıların təbəqələşməsi mövzusunda yazdığı realist hekayə və povestləri ilə çıxış etmişdir. “Qədim çökələr altında”, “Baməzə adamlar” (1911), “Topal mülkədar” (1912) və s. bura daxildir. Bu əsərlərində müəllif Qoqolun, Qonçarovun, Saltıkov-Şedrinin satira ənənələrini davam etdirmişdir.

A. Tolstoy Oktyabr inqilabını əvvəlcə düzgün başa düşməmiş, onu düşməncəsinə qarşılamişdır. 1917-ci ilin böyük hadisələrinin fonunda yazıçı öz vətəninin keçmişi haqqında düşüncələrə dalmış və ilk dəfə olaraq tarixi mövzulara müraciət

etmiş, “Vəsvəsə” (1918), “Pyotr günü” (1918) hekayələrini yazmışdır. 1918-ci ildən o, əvvəlcə Fransada, sonra isə Almaniyada mühacirətdə olmuşdur. Tolstoy mühacirətdə olarkən bir sıra əsrlərini – “Bacılar” romanını, “Nikitanın uşaqlığı” povestini, “Aelita” fantastik romanını, mühacirlərdən bəhs edən bir sıra hekayələrini yazmışdır.

A. Tolstoyun Böyük Oktyabr inqilabı və vətəndaş müharibəsi mövzusunda yazdığı və sovet ədəbiyyatının nadir incisi olan “Əzablı yollarla” trilogiyası olduqca səciyyəvi və əhəmiyyətlidir. A. Tolstoy trilogiyanın üzərində iyirmi ildən artıq işləmişdir. A. Tolstoy trilogiyanın birinci hissəsini – “Bacılar” romanını 1921-ci ildə, ikinci hissəsini – “On səkkizinci il” romanını 1927-ci ildə, üçüncü hissəsini – “Tutqun səhəri” 1941-ci ildə bitirmişdir. Onun “Əzablı yollarla” trilogiyası janr etibarilə epopeyadır, Rusiya xalqlarının tarixinin son dərəcə mühüm bir mərhələsini əks etdirən epik bir lövhədir. Trilogiyanın əsas qəhrəmanı xariqələr yaradan zəhmətkeş xalqdır.

A. Tolstoyun “Çörək” povesti məzmun etibarilə “Əzablı yollarla” trilogiyasına çox yaxındır. Povest Saritsının müdafiəsinə həsr olunmuşdur. Yazıçı Saritsın uğrunda döyüşləri vətəndaş müharibəsi tarixində mühüm bir mərhələ kimi qiymətləndirmişdir. Yazıçı “Çörək” povestini 1937-ci ildə ayrıca kitab şəklində çap etdirdiyinə baxmayaraq, o, bu əsərə trilogiyanın ikinci və üçüncü hissəsini birləşdirən bir fəqərə kimi baxmışdır.

A. Tolstoyun yaradıcılığında tarixi mövzu böyük yer tutmuşdur. Rusiya tarixinin mürəkkəb dövrləri – İvan Qroznının və Birinci Pyotrun hökmranlıq illəri yazıçının diqqətini xüsusilə cəlb etmişdir. Birinci Pyotr mövzusu üzərində Tolstoy təxminən 25 il işləmişdir. Bu mövzuda Tolstoy bir sıra hekayə və pyeslər, nəhayət, “Birinci Pyotr” tarixi romanını yazmışdır.

“Birinci Pyotr” romanı üç hissədən ibarətdir. Əsərin birinci hissəsi 1930-cu ildə, ikinci hissəsi 1934-cü ildə yazılmış, üçüncü hissəsi isə yarımçıq qalmışdır. Sonuncu hissədə Tolstoy Narvanın alınmasından Poltava döyüşünə qədər baş verən hadisələri qələmə almışdır. A. Tolstoy Birinci Pyotrün dövrünü son dərəcə həqiqi, rəngarəng və parlaq şəkildə əks etdirmiş, eyni zamanda, əldə edilən bütün qələbələrin və tədbirlərin ağırlığını əməkçi xalqın çiyinlərinə düşdüyünü də real şəkildə göstərmişdir.

A. Tolstoyun sovet dövrü yaradıcılığında “İvan Qroznı” dramatik povesti də mühüm yer tutmuş, yazıçı əsəri 1941-ci ildə, Böyük Vətən müharibəsinin ilk aylarında yazmağa başlamışdır. Ədib sonralar yazmışdı: “Mən 1941-ci ilin oktyabr-noyabr aylarının ən ağır günlərində belə qələbəmizə inanırdım. Elə o zaman Volqanın sahilində, Qorki şəhərinin yaxınlığındakı Zimenkada “İvan Qroznı” dramatik povestini yazmağa başladım”.

A. Tolstoy İvan Qroznının dövrünü və fəaliyyətini təhrif edən, çarın özünü zalım və müstəbid kimi qələmə verən köhnə tarixşünaslığın əleyhinə çıxmışdı. Xalqın təsəvvüründə IV İvan mürtəce boyarlara qarşı zalım olsa da, əslində xeyirxah və ədalətlidir, öz vətəninin mənafeyini hər şeydən üstün tutan şəxsiyyətdir.

“İvan Qroznı” dilogiyası iki pyesdən ibarətdir: “Qartal və arvadı” (1941-1942) və “Çətin illər” (1943). İkinci pyes daha böyük əhəmiyyət kəsb etmiş, burada İvan Qroznının ölkə daxilində boyarlarla, xaricdə isə Livoniya ilə mübarizə apardığı illər təsvir olunmuşdur.

Böyük Vətən müharibəsi dövründə A. Tolstoy vətənpərvərlik mövzusunda daha çox diqqət yetirmişdir. Alman faşizmi ilə mübarizədə yazıçı bədii sözün bütün imkanlarından və qüdrətindən istifadə etmişdir. O, “Slavyanlar, silaha sarılın”,

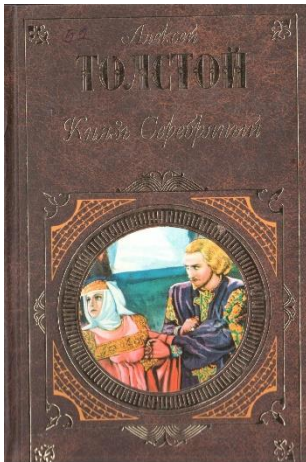
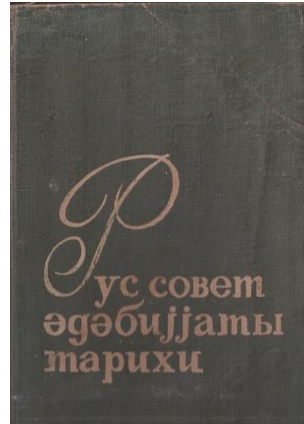
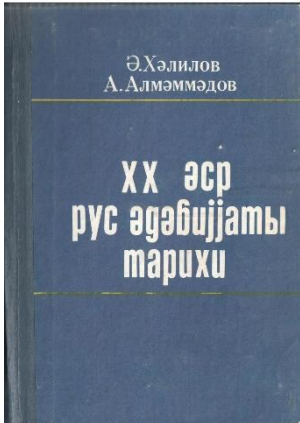
“Biz nəyi müdafiə edirik”, “Düşmənlər Moskvaya təhlükə törədir”, “Qəzəblənmiş Rusiya”, “İntiqam”, “Quldurlara ölüm” və s. məqalələrini yazmışdır.

Azərbaycan oxucuları A. Tolstoyun əsərləri ilə yaxşı tanışdırlar. 1930-cu illərdən başlayaraq onun əsərləri Azərbaycan dilinə tərcümə edilmiş və çap olunmuşdur. B. Musayev yazığının “Birinci Pyotr” romanını (1936), Muxtar Hacıyev “Aelita” romanını (1956), H. Məmmədşanlı və T. Haşımova “Əzəblı yollarla” roman-epopeyasını (1961), Əsəd Zeynalov “Nikitanın uşaqlığı” əsərini, Mikayıl Rzaquluzadə Tolstoyun məşhur “Mühəndis Qarinin hiperboloidi” elmi-fantastik romanını 1964-cü ildə tərcümə etmişdir.

A. Tolstoy 23 fevral 1945-ci ildə Moskva şəhərində vəfat etmişdir.

Aleksey Tolstoyun yaradıcılığını gənc nəsəl, yuxarı sinif şagirdlərinə tanıtmmaq üçün kitabxanada bir sıra tədbirlər keçirilə bilər. Bu tədbirlərin əsas mahiyyəti ədəblərin, eləcə də sözü gedən yazığının yaradıcılığına oxucu diqqətini yönəltmək və onun əsərlərini tanıtmadır. Tədbirdə yazığının həyat və yaradıcılığı, əsərləri oxuculara çatdırılmalıdır. Kitabxanada keçirilən belə tədbirlər oxucular tərəfindən rəğbətlə qarşılanır, kitaba və müəllimə qarşı sevgi aşılır. Bu öhdəlik ən çox kitabxanaçının üzərinə düşür. Kitabxananın foyesində “**XIX əsrin görkəmli rus yazıçısı**” adlı guşə, fotostend yaradılmalı, onun ətrafında oxuculara yazıçı haqqında ətraflı məlumat verilməlidir. Guşədə əlavə olaraq kartotekadan, tövsiyə ədəbiyyat siyahılarından, sənədlər və şəkillərdən istifadə etmək olar. Bundan başqa, yazığının müxtəlif adda olan kitabları, dövrü mətbuatda çap olunan materialları verilir.

Kitab sәrgisi

Aleksey Tolstoyun yubileyi ilə bağlı kitabxanada keçirilməli tədbirlərdən biri də kitab müzakirəsi, yazıçının kitabxanaçı tərəfindən əsərlərinin təhlil edilməsidir.

Kitabxanaçı: Rus ədəbiyyatı tarixində elmi-fantastik janrın yaradıcılarından biri böyük sovet yazıçısı, şair və dramaturq Aleksey Tolstoydur. O, 1922-ci ildə yazdığı “Aelita” romanı ilə sovet fantastikasının əsasını qoymuşdur.

Məlumdur ki, elmi-fantastik əsər öz yarandığı dövrün elmi bilikləri, tarixi şəraiti ilə həmişə bağlı olmuş və olmalıdır. Bu janrın özünəməxsus çətinlikləri vardır. Buna müraciət edən müəllifdən zəmanəsinin elmi biliklərinə yiyələnmək, elmi kəşflərin və tapıntıların, texniki yüksəlişin ümumi istiqamətini düzgün dərk etmək tələb olunurdu.

Ədibin “Aelita” elmi-fantastik romanı da gəncliyin ən çox mütaliə etdiyi əsərlərdən biridir. Yazıçının qüdrəti bundadır ki, fantastik süjeti real həyatla çox təbii və orijinal şəkildə əlaqələndirə bilmişdir. Romandakı hadisələr planetimizdən çox uzaq olan Marsda cərəyan etmişdir. Lakin müəllif romantik əfsanəvi hadisə və xarakterləri insanların müasir həyatı, arzu və idealları ilə möhkəm bağlamışdır. Aelita, Los, Qusev kimi obrazlar oxucuların diqqətini gələcəyə yönəltmiş, böyük ideallar uğrunda mübarizələrə səfərbər etmişlər.

A. Tolstoyun sosialist platformasına yaxınlaşmasında mühüm rol oynamış M. Qorki “Aelita” əsərini oxuyandan sonra müasirlərindən birinə yazırdı: “Tolstoyun Mars hadisələrindən bəhs edən əsəri “ehtiyaçdan” yox, bu cür ədəbi romanlara maraq gücündən, sensasiyadan doğmuşdur. Bu saat Avropada bu məsələlərə çox maraq göstərilir. Məişət təsvirindən, psixoloji məsələlərdən cana doymuşlar. Rus məişətinə isə başqa münasibət vardır, o, camaatı maraqlandırır. Bu böyük xalq – ruslar çox qeyri-adi yaşayırlar”.

Kitabxanaçı: Aleksey Tolstoy məşhur alim və fantast K. E. Siolkovskinin əsərləri ilə və kosmos sahəsindəki digər yeniliklərlə yaxından tanış ola bilmişdi. Buna görə də onun fantaziyalarındakı reallıq, obrazların xarakter və fəaliyyətindəki kolorit güclüdür. Bu cəhətdən o, bütün Avropa və Amerika sələflərindən ciddi şəkildə fərqlənirdi. Həm də ona görə ki, onun sələfləri zahiri əyləncələrə çox meyil etmiş, gənc oxucularda daha çox vahimə, qorxu hissi oyatmışdılar. A. Tolstoyda isə fantaziya və onun qanadlarında baş verən hadisələr xeyir və şərin mübarizəsinə yönəldilmiş, məhəbbətin qadir gücünə, haqq və ədalətin təntənəsinə xidmət etmiş, nəticə etibarilə hamısında ədalət qələbə çalmışdır.

Avropa və Amerikanın fantastik yazıçıları qeyri-adi maşınları, mexanizmləri fəvqəlbəşər, ondan istifadə edən insanları isə bir qədər anormal şəkildə təsvir etmişlər. A. Tolstoy bunların heç birini qəbul etməmişdir. O, mövcud ənənəni tamam vurub dağıtmış, əsas diqqət mərkəzinə qeyri-adi maşınları yox, onları yaradan insanın özünü çəkib gətirmiş, onları güclü, yenilməz, bütün maneələrə üstün gəlməyi bacaran, insan azadlığı üçün özünü fəda etməkdən qorxmayan, pul hərisliyinə, dünya ağalığına nifrət edən qəhrəman kimi təsvir etmişdir. Buna görə də “Aelita” əsərində fantastika təkcə süjet xəttini bəzəməyə yox, həm də gələcəyin ictimai-siyasi konsepsiyasını müəyyənləşdirməyə xidmət etmişdir. Təsadüfi deyildir ki, romanın əsas ideyası, fəlsəfi mahiyyəti, bədii pafosu aydın zəkaya, humanist düşüncələrə malik olan yeni insanın təsdiqinə yönəldilmişdir. Ona görə də ilk sovet fantastik əsərinin baş qəhrəmanı sosialist inqilabının mübariz keşikçisi və müdafiəçisi, qızıl əsgər Aleksey İvanoviç Qusevdir. O, istismar zəncirini qırıb azadlığa çıxmış doğma xalqının bütün xarakterik cəhətlərini özündə birləşdirmiş, milli koloritli bir inqilabçıdır. İnsanın insan tərəfindən istismarına o dözə bilməmiş, sosialist

inqilabçının əhəmiyyətini başa düşmüş və ona bütün varlığı ilə sədaqət göstərmişdir.

Qusev qoçaq, səxavətli, demokratik əhvali-ruhiyyəli bir gənc idi. Uşaqlıqdan öz zəhməti ilə böyümüş, on səkkiz yaşından orduya xidmətə getmiş, inqilabçı əsgərlər tərəfindən çar hakimiyyətinə qarşı vuruşmuş, dörd sovet respublikasının təşkilində bilavasitə iştirak etmiş, polyakları Kiyevdən, aqçvardiyaçıları Krimdən qovub çıxartmışdır. Üstəlik savadlıdır, maşından başı çıxır, təyyarədə uçmuşdur. Döyüşdə yaralandığı üçün ehtiyata göndərilmiş, ata-anası öldüyünə, qardaşları həlak olduğuna görə kəndə qayıtmaq istəməmişdir. Eşidəndə ki, mühəndis Los, Marsa uçmaq üçün kosmik gəmi hazırlayıb, Qusev onunla Marsa uçmağa razılaşmışdır.

A. Tolstoy hadisələri Marsa aparıb çıxartsa da, yer üzündə onu narahat edən məsələlərdən danışmış, inqilab qəhrəmanlarının fəaliyyət dairəsini genişləndirmiş, xarakter cizgilərini bədii şəkildə əks etdirmişdir. Fantastik yol yazıçı üçün məqsədə yox, vasitəyə çevrilmişdir.

Kitabxanaçı: A. Tolstoy “Aelita” romanından sonra 1926-cı ildə “Mühəndis Qarinin Hiperboloidi” adlı ikinci fantastik romanını yazmışdır. Yazıçı bütün sonrakı on il ərzində əsərə dəfələrlə əl gəzdirmiş, əlavələr etmiş və təkmilləşdirilmiş son variantını 1939-cu ildə çap etdirmişdir.

“Mühəndis Qarinin Hiperboloidi” romanı bu janrın tələb və prinsiplərinə layiqincə cavab vermişdir. Əsərdə mühüm hadisələr Qarinin ətrafında cərəyan etmiş, məhvedici şüasaçan aparat kəşf etməklə mühəndis Qarin hamının diqqətini özünə cəlb etmişdir. Bütövlükdə əsər hər cür vəhşiliyə, müharibəyə qarşı çevrilmişdir.

Sovet hakimiyyətinin ilk illərində Oktyabr sosialist inqilabının nəticələrindən narazı qalan keçmiş mühəndis Qarin məşhur alim Nikolay Xristoforoviç Mantsevin fikirlərini mənimsəmiş,

layihəsini oğurlamış, Yerin helium qurşağına düşə biləcək şüa toplayan hiperboloid hazırlamışdır. O, elmin, zəkanın məhsulunu insanlığa, yeni cəmiyyət inkişafına sərf etmək əvəzinə dünya ağılığı iddiasına düşmüş, böyük faciələrə, insan tələfatlarına səbəb olmuşdur.

Kitabxanaçı: “Aelita” da olduğu kimi, burada da elmi fantaziya sovet varlığı, sovet xalqının sülhsevər siyasəti və əmək rəşadəti ilə bağlı olmuşdur. Yazıçı macəra janrının tələblərinə uyğun olaraq qəhrəmanı macərəlar burulğanında gəzdirsə də, real varlıqdan, müasir problemlərdən uzaqlaşmamış, faşizmə açıq eyhamlar etmişdir. Təsadüfi deyildir ki, Şelqa Qızıl adasında Qarinin səltənətini faşist diktaturası hesab etmişdi. Çünki dünyanın hər yerindən bura zorla altı min adam toplanıb gətirilmiş və ağır işə məcbur edilmişdir. Qarinin özünə köməkçi təyin etdiyi Çermak on beş nəfərdən ibarət cəllad dəstəsi düzəldərək insanlara ağır işgəncələr vermişdir. Keçmiş Vrangel zabıtləri də bura cəlb olunmuşdu. Fiziki cəza, kətək zərbəsi, dəhşətli istismar baş alıb getmişdi. Ona görə də Qızıl adasını “Yaramazlar adası” adlandırmışdılar. Hadisələrin bütün inkişafı prosesində sovet adamı, sovet xarakteri, proletar məfkurəsi hiss edilmiş, sinfi şüur, sinfi mübarizə özünü aydın şəkildə büruzə vermişdir. Roman indi də özünün bəşəri mahiyyətini, siyasi kəskinliyini itirməmiş, dünyanı qan dənizində boğmaq istəyənlərə, kütləvi qırğın silahına əl atanlara ibrət dərsi kimi səslənmişdir.

Kitabxanada oxucular arasında A. Tolstoyun yaradıcılığını təbliğ etmək məqsədilə *sual-cavab gecəsinin* də keçirilməsi məqsədə uyğundur.

Kitabxanaçı: Aleksey Tolstoy kimdir?

I oxucu: XIX əsrin görkəmli rus yazıçısı.

Kitabxanaçı: Aleksey Tolstoy hansı əsərlərini fantastik janrda yazmışdır?

II oxucu: “Aelita” və “Mühəndis Qarının Hiperboloidi” əsərlərini.

Kitabxanaçı: Uşaqlar, ədəbiyyatın fantastik janrı haqqında nə bilirsiniz?

III oxucu: Bu üslubda yazılmış əsərlərdə yazıçı öz təxəyyülü əsasında bizə qeyri-adi cihazlar, başqa planetlərə səyahət, gələcəkdə ola biləcək texnoloji yeniliklər və s. haqqında danışır.

Kitabxanaçı: Fantastika janrında yazmış yazıçılardan kimləri tanıyırsınız?

I oxucu: Jül Vern, Con Tolkin, Stanislav Lem, Rey Bredberi, Nil Stivenson və başqaları.

Kitabxanaçı: Aleksey Tolstoy “İvan Qroznı” dramatik povestini neçənci ildə yazmışdır?

II oxucu: Aleksey Tolstoy “İvan Qroznı” dramatik povestini 1941-ci ildə yazmışdır.

Kitabxanaçı: A. Tolstoyun “Birici Pyotr” tarixi romanı neçə hissədən ibarətdir və bu roman üzərində neçə il işləmişdir?

III oxucu: Yazıçının bu romanı üç hissədən ibarətdir və o, bu roman üzərində 25 il işləmişdir.

Kitabxanaçı: A. Tolstoy mühacirətdə olarkən hansı əsərlərini yazmışdır?

I oxucu: Yazıçılar “Bacılar” romanını, “Nikitanın uşaqlığı” dramatik povestini, “Aelita” fantastik romanını mühacirətdə olarkən yazmışdır.

Kitabxanada yazıçıdan bəhs edən *ədəbi-bədii* gecə də təşkil etmək olar. A. Tolstoyun xatirəsinə həsr olunmuş ədəbi-bədii gecəyə Azərbaycanın görkəmli yazıçıları, sənət-söz adamları, oxucular, yuxarı sinif şagirdləri dəvət olunur. Qonaqlar yazıçının şəkilləri, müxtəlif adda əsər başlıqları yazılı çərçivələrlə bəzədilmiş zalda öz yerlərini alırlar. Yazıçının kitablarından ibarət kitab sərgisi qonaqlar tərəfindən rəğbətlə qarşılır.

I aparıcı: A. Tolstoyun bədii yaradıcılığı Böyük Vətən müharibəsi dövründə daha kəskin xarakter almış və bütün əzəməti ilə parlamışdır. Onun bu dövr publisistikası bütün daxili drammatizmi, mahiyyəti ilə faşizmin ifşasına yönəldilmişdir. “Vətən”, “Vətən və bəşəriyyət”, “Xoşbəxtliyin bünövrəsi”, “Biz nəyi müdafiə edirik”, “Qəzəblənmiş Rusiya”, “İntiqam”, “Quldurlara ölüm” və s. məqalə və oçerkləri qələbəyə inam hissilə yazılmışdır. A. Tolstoy, eyni zamanda, ədəbiyyat tənqidçisi və nəzəriyyəçisi kimi də tanınmışdır. Onun klassik irsə, müasir ədəbiyyatın aktual problemlərinə dair yazdığı məqalələri bunu iddia etməyə haqq verir.

A. Tolstoy tərcümeyi-halında yazır ki, ilk dəfə 16 yaşında olarkən şeir yazmağa başlamışdır. Bu şeirlər Nekrasov və Nadsonun əsərlərinə bənzətmələrdən ibarət olmuşdur.

1907-ci ildə A. Tolstoy özünün “Lirika” adlı ilk şeirlər kitabını çap etdirmişdir. Kitabda toplanan şeirlər K. Balmont və A. Belının ciddi təsiri altında yazılmışdı. Simvolizmdən yaxa qurtarmağa çalışan yazıçı bir müddət xalq yaradıcılığına müraciət etmiş və beləliklə də, ikinci şeirlər kitabı – “Mavi çayın o tayında” meydana çıxmışdır. 1908-ci ildə “Niva” jurnalında A. Tolstoyun “Köhnə qala” adlı ilk hekayəsi çap olunmuşdur.

İlk yaradıcılığından simvolistlərin təsiri duyulan A. Tolstoy 1910-1912-ci illərdə yazdığı realist hekayələrlə müstəqil həyat yoluna çıxmışdır. İflasa uğrayan dvoryanlıqdan bəhs edən “Zavoljye” (1910) hekayələr məcmuəsi, “Axmaqlar” (1911), “Topal ağa” (1912) romanları və bu illərdə yazdığı başqa əsərləri yazıçını ədəbiyyat aləmində geniş surətdə tanıtdırmışdır.

II aparıcı: A. Tolstoy XIX əsr rus ədəbiyyatı ənənələrindən geniş bəhrələnmişdi. Onun yaradıcılığına çox sevdiyi Qoqolun əhəmiyyətli dərəcədə təsiri olmuşdur. “Rastyoginin macərəsi”, “Portret” və başqa əsərlərin süjetlərinin quruluşundan da Qoqol ənənələrini görmək mümkündür.

A. Tolstoy özünə qarşı çox tələbkar olmuş, əsərləri üzərində dönə-dönə işləmişdir. “Axmaqlar” romanının yalnız üçüncü redaktəsi müəllifi qane edə bilmişdir.

“Topal ağa” əsərinin finalını əsaslı surətdə dəyişən müəllif, eyni zamanda, surətlərin xarakterini də hadisələrlə bağlı şəkildə dəyişdirmişdir.

A. Tolstoy müharibəyə nifrət eləsə də, yalnız bu zaman o, həyata baş vurur, yazıçı özü sonralar yazırdı ki, “Mən əsl həyatı görüb, əynimdən xirtdəyə qədər düymələnmiş simvolizmin qara köynəyini çıxarıb bu həyatda iştirak etdim. Mən əsl rus həyatını gördüm”. Bu illərdə A. Tolstoy “Русские ведомости” qəzetinin hərbi müxbiri kimi cəbhəyə getmiş, sonralar İngiltərə və Fransada olmuşdur. Hərbi müxbir müşahidələrinin nəticəsi kimi 1914-cü ildə “Qalitsiyada”, “Volnida”, “Səngərdə”, “Əsirlər”, “Paris”, “Maks Buk”, 1915-ci ildə “Qafqazda” və başqa oçerkləri meydana çıxmışdır. Bu oçerklərdə rus əsgərlərinin igidliyi, hərbiçilərin məişəti, rus təbiəti yaddaqalan epizodlarla təsvir olunmuşdu.

“Adi adam”, “Dağın başında”, “Tufan”, “Anna Ziserman” və başqa hekayələrində dövrün əsas problemlərinə toxunmuş, ziyalıların xalqdan uzaq düşməsini, adi adamların yeni həyat uğrunda, xalqın azadlığı və xoşbəxtliyi uğrunda mübarizə aparmaq üçün ayıldığını da maraqlı hadisələr fonunda inandırıcı şəkildə göstərmişdi. Xalq nümayəndələrində inqilabi şüurun oyanması, rüşeym şəklində də olsa, təsvir olunmuş və getdikcə genişlənmişdir.

Dövrün ictimai-siyasi hadisələrini aydın şəkildə dərk etməyən A. Tolstoy 1917-ci il ildə xaricə getmiş, mühacirət illəri 1923-cü ilə qədər davam etmişdir. Bu müddət ərzində o çox fikirləşmiş, vətən həsrəti, rus təbiəti, meşələri, bulaqları onu rahat buraxmamışdır. Yazıçı bu illəri ömrünün ən ağır dövrü

adlandırmışdır. Vətən həsrəti xaricdə yazdığı “Nikitanın uşaqlığı” adlı avtobioqrafik əsərində daha aydın görünürdü.

Vətənə qayıdan yazıçı bütün varlığı ilə ədəbi yaradıcılığa başlamışdır. O, rus mühacirlərinin həyatından bəhs edən povestini, fantastik romanlarını, tarixi pyeslərini, hekayələrini yazmışdır. Mühacirət illərindən sonra A. Tolstoy daha böyük mövzular, problemlər üzərində çalışmışdır. “Çörək” romanını yazmış, “Əzablı yollarla” trilogiyasının son iki hissəsini tamamlamışdır. 1929-cu ildə yenidən “Birinci Pyotr” mövzusunda qayıtmış və ömrünün axırına qədər bu əsər üzərində çalışmışdır.

“Əzablı yollarla” tarixin ölümə məhkum etdiyi burjua dünyasına qarşı duran obrazlar silsiləsi – Katya və Daşa, Telegin və Roşin surətləri epik lövhələrlə verilmiş, müəllifin əsas düşüncəsi və qənaətlərini düzgün ifadə etmişlər. Ədib göstərməyə çalışmışdır ki, inqilab və onun təbəddülatlarını hamı eyni dərəcədə duyub dərk etməmişdir. Əsas məsələ onun mahiyyətini hiss edib qiymətləndirməkdir. Məhz bu tarixi həqiqəti göstərmək üçün müəllif öz qəhrəmanlarını çətin, ziddiyətli həyat yollarından keçirərək, nəhayət, inqilaba qovuşdurmuşdur. İnqilabi hadisələrə uzun müddət kortəbii qüvvə kimi baxan, daxili tərəddüdlərdən xilas ola bilməyən bu qəhrəmanlar indi dərk edirlər ki, onların, ümumiyyətlə, bütün Rusiyanın taleyi inqilabın taleyi ilə bağlı imiş. Ədib inqilabi boğmağa can atan əksinqilabi cəbhənin və liberal burjua ziyalılarının ölümə məhkum olduğunu da parlaq bədii lövhələrdə əks etdirmişdir. Beləliklə, yazıçı “Əzablı yollarla” trilogiyasında həyatın istiqamətverici və tərbiyəvi rolunu xalqla sıx əlaqədə, vəhdətdə təsvir etdiyi qəhrəmanlarının simasında ustalıqla ümumiləşdirə bilmişdir.

III aparıcı: A. Tolstoy özünün nəzəri fikirlərindən birində etiraf etmiş ki, ədəbiyyatın indiki dövrdə mühüm vəzifəsi dövrümüze

layiq böyük insan obrazı yaratmaqdır. Yazıçı bu ədəbi-estetik tezisinə axıradək sadıq qalmışdır. Yaradıcılığının zirvəsi hesab olunan “Birinci Pyotr” tarixi romanı buna ən gözəl sübutdur.

Məlumdur ki, XVII əsr, I Pyotr dövrü haqqında çox əsərlər yazılmışdır. Lakin A. Tolstoy bədii sənətinin gücü bundadır ki, o, uzaq keçmişə müraciət etsə də, əsas məsələlərə bu günün sənətkarı mövqeyindən yanaşmışdır. Tarixi keçmiş, necə deyirlər, “müasirləşmişdir”. Ədibin novatorluğunu da elə burada axtarmaq lazımdır. Bu tarixi mövzu üzərində müəllif 25 il işləmiş, hekayə, pyes, nəhayət, roman çap etdirmişdir. Müasirliklə tarixliyin vəhdətini ifadə edən roman haqqında ədib yazmışdı: “Birinci Pyotru mövzu kimi mən çoxdan gözaltına almışdım. Lakin Pyotr mənim üçün yenə də duman içində bir tarixi tapmaca kimi qalmaqda idi. Hər şeydən əvvəl, özümün sənətkar dünyagörüşünü yenidən qurmaq lazım idi. Məhz bunun nəticəsində tarix öz toxunulmamış sərvətlərini aşkar etmiş oldu...”

Romanda təsvir olunan Pyotr adamları əsil-nəcabətlərinə görə deyil, istedad və qabiliyyətlərinə görə qiymətləndirilmişdir. O, Avropanın mədəni ölkələri ilə əlaqə yaratmış, gəmi inşaatını, dənizçiliyi, ümumiyyətlə, elmləri inkişaf etdirmişdir. Müəllif göstərir ki, bu tərəqqini, əlbəttə, təkcə Pyotrun adı ilə məhdudlaşdırmaq düzgün olmaz. Bu yüksəliş, eyni zamanda, Rusiyanın tarixi inkişaf qanunauyğunluqları ilə bağlı olan bir proses idi. Pyotrun tarixi və mədəni islahatları, Sofyanın hakimiyyəti, knyaz Qolitsının Krıma yürüşü, Azov yürüşləri, Pyotrun Avropaya səfərləri, İsveçlə müharibə, Narva yaxınlığındakı qələbə və s. hadisələr romanın əsas mahiyyətini təşkil etmişdir. Baş qəhrəmanın həyatı, ictimai fəaliyyəti əsərdə Rusiyanın tarixi ilə sıx əlaqədə təsvir olunmuşdur.

Yazıçının xidməti bundadır ki, Pyotrun simasında müəyyən tarixi dövrdə ümumiləşdirilmiş həqiqi xarakterini yaratmışdır.

Doğma Rusiyaya məhəbbət, milli qürur hissi qəhrəmanın əsas xüsusiyyəti kimi diqqəti cəlb etmişdir. Pyotr öz vətəninin geri qaldığını anlayan kimi utanıb xəcalət çəkmiş, bütün varlığı ilə bu tənəzzülü aradan qaldırmağa çalışmışdır. O, daima gələcəyə baxmış, ölkədə yetişən yeni qüvvələri görmüş və dərk edirdi ki, köhnəliklə mübarizədə məhz bu qüvvələrə arxalanmaq lazımdır.

Beləliklə, “Birinci Pyotr” tarixi romanında A. Tolstoy Pyotrun hakimiyyəti dövrünün bədii salnaməsini sənətkarlıqla yarada bilmişdir. Buna görədir ki, roman realizmin görkəmli nümunəsi, “uzun ömürlü kitab” (M. Qorki) kimi qiymətləndirilmişdir.

Rus xalqının böyük vətənpərvəri olan A. Tolstoy Azərbaycan oxucuları üçün də doğmadır. Onun zəngin ədəbi irsinə 30-cu illərdən başlayaraq böyük maraq yaranmışdır. 1936-cı ildə ədibin məşhur “Birinci Pyotr” romanı Beydulla Musayevin tərcüməsində çapdan çıxmış və mətbuatda mühüm ədəbi hadisə kimi qiymətləndirilmişdir.

Ədibin Böyük Vətən müharibəsi dövründə yazdığı bir çox elmi-publisist oçerkləri, siyasi pamfletləri özünün humanizmi, beynəlmiləçilik ruhu ilə Azərbaycan oxucularının da diqqətini cəlb etmişdir. Bu illərdə Azərbaycan mətbuatında ədibin “Biz nəyi müdafiə edirik”, “Düşmən Moskvanı hədələyir”, “Nə üçün Hitler məğlub olmalıdır?”, “Hitler kimdir və nə istəyir?”, “Hitler ordusunun qara günləri” və s. yazıları dərc edilmişdir.

Ədəbiyyat siyahısı

Seçilmiş əsərləri. - Bakı : Şərq-Qərb, 2006. - 336 s. - (Dünya Ədəbiyyatı). - Kitab Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyevin "Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə kütləvi nəşrlərin həyata keçirilməsi haqqında" 12 yanvar 2004-cü il tarixli Sərəncamı ilə nəşr olunub.

Qızıl açar, yaxud Buratinonun macəraları. - Bakı : Altun Kitab, 2014. - 128 s. : il. - (Məktəblinin Kitabxanası. Dünya ədəbiyyatından seçmələr).

Qızıl Açar, yaxud Buratinonun macəraları. - Bakı : ADPU-nun mətbəəsi, 2011. - 72 s.

Kiril qrafikası ilə

Aelita : Roman. - Bakı : Uşaqgəncnəşr, 1956. - 202 s.

Əzablı yollarla : trilogiya. I və II kitab. - Bakı : Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, 1961. - 694 s.

Əzablı yollarla : trilogiya. III kitab. - Bakı : Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, 1961. - 440 s.

Qızıl açar yaxud Buratinonun macəraları. - Bakı : Uşaqgəncnəşr, 1959. - 122 s.

Mühəndis Qarinin hiperboloidi. Aelita : roman : orta və yuxarı yaşlı məktəblilər üçün. - Bakı : Gənclik, 1988. - 369 s.

Haqqında

Əmirov P., Bədəlbəyli Y. Aleksey Nikolayeviç Tolstoy // Rus Sovet ədəbiyyatı tarixi. – Bakı : Maarif, 1976. – S.233-254. – kiril qrafikası ilə.

Xəlilov Ə. Aleksey Nikolayeviç Tolstoy // XX əsr rus ədəbiyyatı tarixi. – Bakı : Bakı Universiteti nəşriyyatı, 1992. – S.156-177. – kiril qrafikası ilə.

Qurbanov Ş. İlk sovet fantastik romanları : Ön söz // Tolstoy A. Mühəndis Qarinin hiperboloidi. Aelita // Bakı : Gənclik, 1988. – S.5-13. – kiril qrafikası ilə.

Şəmsizadə N. Ön söz // Tolstoy A. Seçilmiş əsərləri. – Bakı : Şərq-Qərb, 2006. – S.4-6.

**Rus ədəbiyyatında fantastika janrının görkəmli
nümayəndəsi
(metodik vəsait)**

**Ünvan:AZ-1022 Bakı şəh.,S.Vurğun k c.88;
E-mail:info@clb.az
URL:www.clb.az**

F.Köçərli adına Respublika
Uşaq Kitabxanasında
çap olunmuşdur.
Sifariş: 3
Çapa imzalanmışdır:05.01.2018
Tirajı:100
Pulsuz